

מראי מקומות - מכות ט'

מיתה, שהרי אפי' ישראל שהרג בשוגג לא ניתן דמו למחילה, אלא גולה ועומד בספק גואל הדם, לפיכך גוי נהרג עליו לעולם. אבל אם קטל בר מיני, ר' חסדא ס"ל דכל דלאו בר גלות נהרג, ולרבה נהרג, ובקרוב למזיד נהרג, ובשוגג ובאונס פטור לגמרי, וכן בשאר ז' מצוות שלהם. **מבואר** דדעת הרמב"ן הוא דגר תושב שהרג ישראל בשוגג, נהרג, וכן הוא דעת הרמב"ם (רוצח ה', ד'. ומש"כ הרמב"ם בהל' מלכים [י', א'], דב"ד אין ממיתין אותו, אלא אם הרגו גואל הדם פטור, כבר כ' הלחם משנה שם דמיירי בגוי שהרג גוי). ולענין דעת רש"י, כבר הבאנו מה שדייק הערוך לנר בדברי רש"י לעיל, דגר תושב שהרג ישראל בשוגג אינו נהרג, ורק שאינו גולה, אבל מ"מ אינו נהרג ממש. ולכאור' ק' מדבריו כאן, דמשמע דכל שוגג בז' מצוות חייב מיתה ממש, ולא רק שאינו נהרג. וע' בערוך לנר כאן שכ' דאולי מש"כ רש"י הוא רק לפי הה"א דמיירי בשוגג ממש, אבל לפי מה דמסיק, דמיירי בשוגג קרוב למזיד, או באומר מותר או בדרך עליי, י"ל דגם רש"י מודה דשוגג ממש אינו נהרג (לא בא ליישב קו' זו, אבל לדבריו לכאור' מיושב). אולם ע"ש בהמשך שכ' דמרש"י בסנהדרין (ג"ד) מבואר דבן נח נהרג על שוגג ממש, ולא רק על קרוב למזיד, וצ"ע.

(ד) **לא שנא קטיל בר מיני - פרש"י**, גר תושב כמותו. וכ' הריטב"א, דמדויק מדברי רש"י דגר תושב שהרג כותי אינו נהרג, דגם בזה יש לו דין כישראל. דהיינו, אפי' אם הרגו במזיד או באומר מותר, מ"מ אינו נהרג.

(ה) **מאי לאו בידי אדם - הערוך לנר** הביא מה שהק' הזהב שיבה דאפי' אם אומר מותר קרוב למזיד הוא, מ"מ איך שייך לומר שיתחייב מיתה בידי אדם, הרי סכ"ס לא בא עליה. וגם מהו הביאור בהא דכתי' ואם אינך משיב, דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך, אם הוא חטא, הם מה חטאו. ותי' הערל"נ דודאי עכשיו לא הי' חייב מיתה, אלא הקב"ה אמר לו דצריך להכיר לו טובה על הא

(א) **אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא - כ' הריטב"א** שיש ג' לשונות שנאמרו בגוים - גר תושב, בן נח, וכותי (וע' ברמב"ן דג"כ כ' על דרך זה). גר תושב הוא מי שקיבל ע"ע בב"ד של ישראל לקיים הז' מצוות בני נח, ונדון כמצווה ועושה, ואנו מצוין להחיותו, וודאי איננו מותרין לגרום לו שום קטלא. ובן נח, היינו מי שלא קבל הז' מצוות בב"ד, אלא דקים לן שמקיים אותם מעצמו, והוא נדון כמו מי שאינו מצווה ועושה. וסתם כותי הוא מי שאינו זהיר לקיים הז' מצוות, ומותר להורידו לבור במקום דליכא איבה, וכו'. והדרנין לשמעתי, דמשמע מהא דתנינן חוץ מגר תושב, דאתרוייהו קאי, שאין גר תושב גולה ע"י ישראל, ולא ישראל ע"י גר תושב, וכיון דאין ישראל גולה ע"י גר תושב, אלמא ככותי דיינינן לי', דאין לישראל שום עונש בהא דהרג הגר תושב.

(ב) **ל"ק, כאן בגר תושב שהרג ישראל, וכו' - פרש"י**, דגר תושב שהרג גר תושב גולה, וגר תושב שהרג ישראל אינו גולה, דלא סגי לי' בגלות. ויש להעיר, דהא בדיבור לעיל מזה כ' רש"י דאינו גולה אלא נהרג, וכאן לא כ' אלא דאינו גולה. וכ' הערוך לנר, דבשלמא לפי סברת המקשן, דרצה להוכיח מהא דחוץ מגר תושב דגר תושב נכרי הוא, שפיר קמפרש דאם הורג ישראל בשוגג נהרג כמו בדין בן נח, אבל השתא דרצה לתרץ דאין לו דין בן נח, כיון דגר תושב גולה ע"י גר תושב, כאן שפיר כ' רש"י רק דהגר תושב אינו גולה, אבל מ"מ אינו נהרג כמו בן נח.

(ג) **לפיכך גר ועכו"ם שהרגו נהרגין - פרש"י**, דקאי אז' מצוות בני נח, דקיי"ל דאזהרתן זו היא מיתתן, ולכן גר תושב או עכו"ם שהרגו נהרגין, ואפי' אם הרגו בשוגג, שאין בני נח צריכין התראה. אולם הק' הרמב"ן שאין הדין נותן להרוג אדם בשוגג במצוה, ומה דאמרי' בבני נח דאזהרתן זו היא מיתתן, היינו רק דאין צריכין התראה, אבל אין נהרגין אא"כ עברו במזיד. ורק לענין שפיכות דמים אמרי' דגוי שהרג ישראל בשוגג חייב

(ז) **בלא ראות למעט, בבלי דעת למעט, הוי מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות-** הק' תוס' בב"ק (פו:), "תימה, לא ליכתוב שום מיעוט, וממילא אתרביי, והניח בקר'. וכ' הפנ"י שם (ד"ה גמ' חייבי), דאי לאו דאתרבו, ה"א דנתמעטו סומין מגלות, דה"א דילפי' חייבי מיתות מג"ש דרשע רשע מעדים זוממין, ועדים זוממין ודאי אין שייך אצל סומא, ולכן ה"א דממילא סומין פטורין ממיתה ומגלות, ולכן צריך קרא לרבווי (אלא דהק' אדרבא, למ"ד דמעטינן סומא מהא דכתי' בלא ראות, למה צריך למעוטי, תיפוק לי' כנ"ל, והניח בצ"ע).

(ח) **ריב"י היא דתניא, ריב"י אומר חבר אינו צריך התראה-** הק' השיח יצחק, הא כ' תוס' בסנהדרין דמה דחבר אין צריך להתיר עצמו למיתה, היינו משום דכיון דחבר הוא, הו"ל כאילו התיר עצמו למיתה. אבל אי"ז שייך בשונא שהוא עם הארץ, והניח בצע"ג. וע' במהרצ"ח שהק' ג"כ דאף חבר צריך התראה, דהיינו לדעת שהנהרג ישראל הוא. וע' בריטב"א לעיל (ו:): דכ' דשונא מיירי שהוא ג"כ חבר, דאל"כ, אולי סבור שמותר להרוג, והוסיף דגם בחבר צריכין להתרותו שהנהרג הוא ישראל, אא"כ מפורסם הוא דישראל הוא [ואולי בשונא אי"צ לזה, דפשוט דידוע דמי שהוא שונא ישראל הוא, אלא דצריך לאוקמי' שהוא ג"כ חבר, דאלי"כ י"ל דסבור שהוא מותר, או עכ"פ לא התיר עצמו למיתה].

(ט) **להיכן גולין, לערי מקלט-** הק' הערוך לנר, הא מקרא מלא הוא, ולמה צריך מתני' לאשמעינן זה. ותי' דמקרא הי' אפשר לטעות דהנך ערי מקלט שבעבר הירדן אינן קולטין רק ליושבין שם, וכן הנך דא"י, לכן קמ"ל מתני' שכאו"א הי' יכול לגלות לכל א' משש ערי המקלט.

(י) **ומוסרין להן שני תלמידי חכמים-** מדברי הרמב"ם (רוצח ה', ז'-ח') משמע דכל דין זה הוא רק לאחר שדנין אותו ב"ד ופסקו שהוא חייב גלות, שהרי בתחלה כ' "בתחלה א' שוגג וא' מזיד מקדימין לערי מקלט וכו'", ובהל' ח' כ' "כשמיבינן אותו, מוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יהרגו וכו'", משמע דרק אז מוסרין לו הת"ח. וע' בתוס' יו"ט שכ' שכן מדוייק מלשון הברייתא לקמן (י:)

דהקב"ה חשך אותו מהחטא, דאם לא חשכו מהחטא, יהי' חייב מיתה, אף דאומר מותר הוא, ומזה מביאין ראי' דאומר מותר חייב. והוסיף ד' לומר לו דאף דעד עכשיו לא הי' כאן דין גזל, לפי שהי' רוצה ליקח לה לאשה, מ"מ עכשיו דידוע שהיא בעולת בעל, א"כ בזה גרידא דעיכבה אצלו, יהי' חייב מיתה מדין גזל. ולכן אמר לו דאם אינך משיב, אף אם לא תגע בה תהי' חייב משום גזל, ותהי' חייב מיתה. ולא עוד, אלא עכשיו כל אשר לך יהיו ג"כ חייבין מיתה, שהרי חייבין לדון אותן משום דיני גזל, ולכן גם הם יהיו חייבין מיתה אם אין דנין אותך.

(ו) **השונא אינו גולה, ר' יוסי אומר השונא נהרג...** ר"ש אומר יש שונא גולה וכו'- יש לעי', במאי פליגי הני תנאי, דכיון דר"ש אומר דיש שונא שגולה ויש שונא שאינו גולה, משמע דתנא קמא ס"ל דבכל אופן אינו גולה, ור' יוסי ס"ל דבכל אופן נהרג. וק', היתכן לומר דר' יוסי ס"ל דאם ברור הוא דהי' שלא מדעתו, דמ"מ נהרג. וכ' הערוך לנר דזה ודאי אינו, אלא דבא לחלוק על מה שאמר הת"ק דהשונא אינו גולה, ומשמע דלעולם דינו שוה, דאינו גולה ואינו נהרג. וע"ז בא ר' יוסי לומר דפעמים אפי' נהרג, וזה ודאי רק היכא דשייך לומר דמדעת הרגו, אבל אם אין יכולין לומר דמדעת הרגו, אז ודאי אינו גולה. אבל יצא דס"ל להת"ק (ומשמע דגם ר' יוסי ס"ל כן), דאפי' היכא דאין יכולין לומר דמדעת הרגו, מ"מ אינו גולה. וצ"ע, למה באמת אינו גולה, מה לי דשונא הוא, אם ודאי שלא לדעת הרגו. ותי' הערל"נ, די"ל דר"י ור"ש לשיטתייהו אזלי. דהא שי' ר"ש בעלמא הוא דדרשינן טעמא דקרא. וא"כ, י"ל דכיון דכתי' בלא איבה, דרש ר"ש דטעם הדבר הוא דאם באיבה הרגו, א"כ י"ל דהרגו מדעת, ולכן אינו גולה. אבל היכא דאין שייך לומר דמדעת הי', א"כ שוב אין שייך טעם זה דכתי' בקרא, וא"כ אין חלוק שונא מאדם אחר. אבל י"ל דר' יוסי ות"ק לא דרשי טעמא דקרא, ולכן ס"ל דמש"כ בלא איבה גזה"כ הוא, דשונא לעולם אינו גולה, ואפי' אם אין שייך לומר דהרגו מדעת.

דאומרים לגואל הדם דבשגגה בא מעשה לידו, ואם מתחלה הלכו עמו, א"כ איך אומרים כן בפשיטות, אולי באמת במזיד הי', אע"כ כדברי הרמב"ם.

(א) **אמר אביי, בגלעד שכיחי רוצחים** - תמוה, מה ענין רוצחים אצל ערי מקלט, הרי ערי מקלט הוא רק למי שהרג בשוגג. וכ' תוס' דהיו צריכים ערי מקלט משום דהיו הורגים במזיד בלא עדים, וממילא הקב"ה הי' מזמין אותן לפונדק אם מי שהרג בשוגג בלא עדים, וממילא היו צריכים ההורגים הרוצחים ללכת לערי מקלט. והק' **המהר"ם**, הא כיון דהשוגגים אינם שכיחי בגלעד, א"כ מה תי' תוס', איך מזמינים הרוצחים עם השוגגים לפונדק א' בגלעד, הרי בגלעד הי' רק מזידים שכיחי. ותי' דכוונת תוס' לומר דכיון דהרבה מזידים בלא עדים היו שכיחי בגלעד, ממילא הקב"ה הי' מזמין השוגגים משאר מקומות לגלעד כדי להרוג המזידים בפונדק, וממילא היו צריכים לגלות. וע"ע **ברמב"ן** דכ' דאף דהיו מזידין, מ"מ היו רמאים ומראין עצמן כשוגגין, הלכך מרבינן להו ערי מקלט כדי שיהיו קולטות את כולם, לפי שאין אנו יודעין איזה בשוגג ואיזה במזיד.